

בירור סוגיית "קטן אוכל נבלות"

מסכת יבמות קי"ג, ע"ב

דאורייתא, אתו נשואין דרבנן ומבטלי נדרא דאורייתא? אמר רב יהודה אמר שמואל: בעלה מפר לה ממה נפשך, אי דרבנן דרבנן הוא, אי דאורייתא קטן אוכל נבלות הוא. ומקשה הרשב"א: איך הבעל רשאי להפר לה, "הרי זה כאילו אמר לה קומי אכולי"? ואכן זה דומה לאומר לו הבא לי מפתח, הבא לי חותם, שבודאי אסור, כמפורש בברייתא. וגם אם נאמר, כי כשמפר לה, אינו אומר לה שתעבור על הנדר, עכ"פ אין זה פחות מ"עושה על דעת אביו" שאסור. הא חדא.

בהמשך הסוגיא דיבמות אנו קוראים: "ת"ש: בן חבר, שרגיל לילך אצל אבי אמו עם הארץ, אין חוששין שמא יאכילנו דברים שאינם מתוקנים. מצא בידו פירות אין זקוק לו, (ליטלו הימנו" — רש"י). אמר ר' יוחנן: בדמאי הקילו. אלא טעמא דדמאי הא ודאי בעא לעשורי, והא אמר ר' יוחנן בעושה על דעת אביו, (אלא להפרישו אינו מנוהה היכי דמינוק עניד אלעמא דנפשי" — רש"י) אלא לרבי יוחנן ספוקי מספקא ל' קאי הכא מדחי, קאי הכא מדחי". ומעירים התוספות ומקשה הרשב"א: הרי בפרק יוצא דופן, הנ"ל, מתרץ רבא אליבא דרבי יוחנן את הקושיא מהפרת נדרים של יתומה ע"י בעלה, "אי דאורייתא קטן אוכל נבלות הוא, ואין בית דין מצווין להפרישו", באופן מוחלט, וכאן ביבמות מסיק הש"ס: "ר' יוחנן ספוקי מספקא ליה".

בהמשך הסוגיא דיבמות מקשה מדם, שרצים וטומאת כהנים דילפינן

"רב יצחק בר ביסנא אירכסו לי" מפתחי דבי מדרשא ברשות הרבים וכו'. אלמא קסבר 'קטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו'. לימא מסייע לי לא יאמר להינוק הבא לי מפתח וכו' אלא מניחו תולש מניחו זורק, אמר אבוי תולש בעציץ שאינו נקוב, זורק בכרמלית דרבנן. אמר רבי יוחנן בעושה על דעת אביו" ("כשהמינוק נופה נלצו ורואה שנוט לו נקב, ונצו עומד עליו, דהוה כאלו מנוהו לעשות. אלל הני מפתחות דרז יתק לא הדיעין שנלצו ולא המיו דעמו שנוט לו" — רש"י).

מתירוצו זה של ר' יוחנן למדנו, שגם אם נאמר "קטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו", אבל אסור להאכילו בידיים. יתר על כן: גם אם אין מאכילין אותו בידיים, אלא שהקטן רואה שאם יעשה את האיסור, הגדול ייהנה מזה, גם אופן כזה דינו כדין מאכילו בידיים. ובלשונו של רש"י: "כאלו הוא מנוהו לעשות".

לפי תפיסה זאת, מקשה הרשב"א מפרק יוצא דופן (נדה מ"ו, ע"ב). שם למדנו, "גופא הקדיש (מופלא סמוך לאיש) ואכלו אחרים, רב כהנא אמר אין לוקין. ר"י ור"ל דאמרי תרוויהו לוקין. במאי קמיפלגי? מר סבר: מופלא סמוך לאיש דאורייתא, ומר סבר: מופלא סמוך לאיש דרבנן. מתיב רב ירמיה: יתומה שנדרה ("שהשילמה אמה... דנשואין לידה מלרנן" — רש"י) בעלה מפר לה. אי אמרת בשלמא מופלא סמוך לאיש דרבנן אתו נשואין דרבנן ומבטלי נדרא דרבנן, אלא אי אמרת

מפסוקים שמוזהרין על הקטן. ועל כולם התירוץ הוא, שהגדול לא יפעילו לאיסור אבל להפרישו אין מצווין. ולבסוף עושה הש"ס צריכותא על הלימודים של דם, שרצים וטומאת כהנים.

לפני שנכנס ליישב את הקושיות שהזכרנו, עוד נדייק כמה דיוקים, כגון: לפי תירוץ הש"ס בפרק יוצא דופן, דר' יוחנן ס"ל קטן או"נ אין בי"ד מצווין להפרישו, אי"כ למה מיפר לה כלל, אפילו בלי הפרה אי"צ להפרישה?

ועוד יש לדייק בלשון הש"ס, שמתרץ "אי דרבנן דרבנן הוא" וכו' שלפי פשוטו הכוונה היא: אם סובר ר' יוחנן מופלא סמוך לאיש דרבנן, אי"כ מהני הפרת בעל דרבנן, ואם סובר ר' יוחנן מופלא ס"ל דאורייתא, כי הרי אמר לוקין על הקדשו, קטן או"נ הוא וכו'. ברם מאי ספק יש כאן; והרי ר' יוחנן סובר בפירושו: "לוקין על הקדשו של מופלא סמוך לאיש"?

עוד תמה ה"משנה למלך" (בפרק י"ז מהלי מאכלות אסורות הלי כ"ז) על קושיית הש"ס בפרק יוצא דופן, למ"ד המקדיש ואכל ממנו אינו לוקה, מברייתא דהשווה הקטן לגדול לעניין בל יחל, אלמא דלוקין. ומשני הש"ס לאותן המוזהרין עליו. ופירש"י, שהאיסור בל יחל הוא מדרבנן, ועל אחרים להפרישו. ופריך הש"ס: "ש"מ קטן או"נ בי"ד מצווין להפרישו" ("פלוגמא היא צפרק מרש" – רש"י). ותמה ה"משנה למלך": "הא באיסור דרבנן כו"ע מודים שאין צריך להפרישו", ואין כל פלוגתא.

ונראה לעני"ד לומר סברא אחת: בין אביי ובין ר' יוחנן, בסוגיא דיבמות, המעמידים את המשניות והברייתות המובאות באיסורי דרבנן, על כורחך טעמם משום שסוברים, כי עצם החיוב להפריש קטן מאיסור אפילו מאיסורי תורה אינו מן התורה. (ואפילו אם נאמר כס"ד דש"ס גבי דם, שרצים וטומאת

כהנים מצווין להפרישן מדאורייתא, ונלמד מהפסוקים, לא נלמד מהם לכל התורה, משום שהם שלושה כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין. ואע"פ שהש"ס עושה צריכותא, אביי ור' יוחנן לית להו הצריכותות (עי' מהרש"א בשם הרא"ם). ולכן אם אמנם אין מצות הפרשה לקטן מאיסורים אלא מדרבנן, יש סברא לומר, שרבנן לא גזרו להפריש אלא מאיסור דאורייתא, ולא גזרו להפריש מאיסור דרבנן. אי הכי מובנת היטב שיטת אביי ור' יוחנן, דבדרבנן הקילו, בחינת "הם אמרו" ו"הם אמרו". אבל אם אביי ור' יוחנן היו סוברים, שקטן או"נ בי"ד מצווין להפרישו מדאורייתא, וע"כ משום שלומדים דבר זה מדם, שרצים וטומאה, וכס"ד דש"ס, אין שום סברא לומר שאין צורך להפרישן מאיסור דרבנן. כי הרי קי"ל "בל דתקון רבנן בעין דאורייתא תקון". אם מצות הפרשה חלה על ביה"ד מדאורייתא הרי חלה עליהם להפרישם גם מאיסורי דרבנן כמו מאיסורי תורה. אם, למשל, אסרו חכמים טלטול בכרמלית, משום איסור טלטול ברה"ר דאורייתא אסרוהו. ואם ברה"ר דאורייתא – חייב בי"ד להפריש קטן מטלטול בשבת מדאורייתא מהיכי תיתי, נאמר שלא חייבו חכמים להפרישו מטלטול בכרמלית. הלא מצות הפרשה גם כן בעיקרה דאורייתא לא פחות מטלטול ברה"ר. אלא וודאי סוברים אביי ור' יוחנן, שכל עניין הפרשת קטן מאיסורא אינו אלא מדרבנן. יוצא לפי"ז כאשר מסיק הש"ס: ר' יוחנן ספוקי מספקא ליה אם קטן או"נ מצווין להפרישו, ספקו הוא אם מצווין מדרבנן, או אפילו מדרבנן אין מצווין. אבל פשיטא ליה דמדאורייתא אין צריך להפרישו, וזהו התירוץ על בן חבר קטן שלא מפרישין אותו, משום דבדמאי דרבנן הקילו.

מענה אתי שפיר מה שמתרץ הש"ס
בפרק יוצא דופן לר' יוחנן שמפר לה
ממ"נ. נשים לב, יתומה זו שנדרה, נדרה
קיים מן התורה, לכן אין בעלה, שהוא
בעלה רק מדרבנן, יכול להפר לה נדר זה.
עברה היתומה על נדרה, לעצמה היא
קטנה, ודינה ככל קטן העושה איסורים.
גם בעלה או ביי"ד אין חייבים מן התורה
להפרישה. ברם רבנן חייבוהו להפרישה.
ואם הבעל לא הפרישה, עבר על חיוב
דרבנן. כדי שלא יעבור על חיוב דרבנן זה
יפר לה, אע"פ שהפרתו אינה אלא
מדרבנן. הוא באמת אינו זקוק אלא
למנוע חיוב הפרשה דרבנן, תבוא הפרה
דרבנן ותקדים חיוב הפרשה דרבנן.

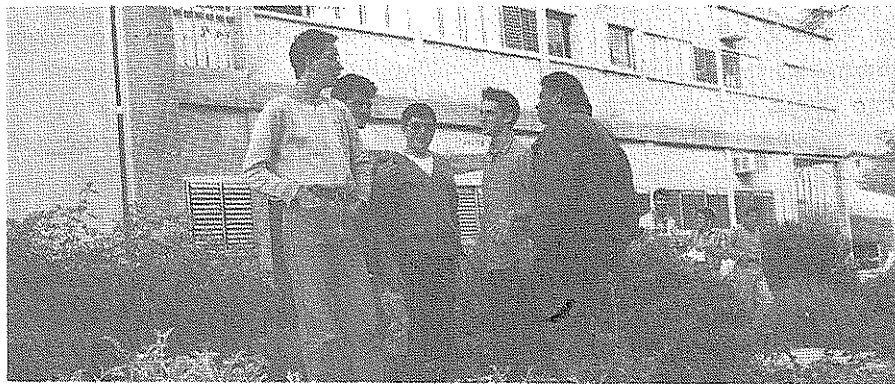
זוהי אפוא כוונת הש"ס בתירוץ:
"בעלה מפר לה ממ"נ", "אי דרבנן"
(פירוש, מצד איסור דרבנן, כלומר
החיוב להפרישה, שהוא רק מדרבנן)
"דרבנן" (פירוש, מועילה הפרה דבעל
דרבנן) "ואי דאורייתא" (פירוש, שהנדר
חל מדאורייתא, ואין הבעל יכול להפר
לה), "דאורייתא", וקטן או"ג הוא, ואין
בי"ד מצווין להפרישו (פירוש, אין קיימת
הפרשה מדאורייתא).

השתא מיושבת יפה קושיית
התוספות והרשב"א. מברייטא זאת
הבנו, שר' יוחנן מסופק אם קטן או"ג
מצווין מדרבנן להפרישו, אם אין מצווין

אף לא מדרבנן. כי אם נאמר, שסובר ר'
יוחנן, שבודאי אין מצווין להפרישו, אף
לא מדרבנן, למה מפר לה כלל? אלא
בוודאי מספקא ליה, ולכן בגלל הספק
מיפר לה, ולספק דרבנן כזה מועילה
הפרה דרבנן. וכן מיושבת הקושיא למה
מפר לה כלל.

ובזה מיושבת גם קושיית "המשנה
למלך" על רש"י. כי הרי ביארנו שאביו,
דמוקי הברייטא, אבל מניחו תולש או
זורק, באיסור דרבנן, וכן ר' יוחנן דמוקי
להא דבן חבר, בדמאי דרבנן ע"כ סבירא
להו שחיוב הפרשה לקטן אינו. אלא
מדרבנן, ולכן בדרבנן הקילו. אבל
הפשטן בעל הסוגיא, שרוצה ללמוד דין
הפרשה מדם וכו', ע"כ יסבור, שמן
התורה חייבים להפרישו. א"כ הברייטא
"מניחו תולש" וכו', וכן אב"י ור' יוחנן
תולין על הפשטן. א"כ נאמר אנו,
שכוונת רש"י באומרנו: "פלוגתא היא
בפרק חרש" היא לפלוגתא אב"י ור'
יוחנן עם הפשטן, שלומד על איסורין
מדם וכו' וא"ש.

ומיושבת גם קושיית הרשב"א, כיצד
הבעל רשאי להפר, הרי זה כאילו אומר
לה "קומי אכלי". ולפי הצעתנו; הפרתו
של בעל מדרבנן מועילה להפר חיוב
הפרשת קטן מאיסורין שהוא ג"כ
מדרבנן.

שיח פרחי הוראה בשעת ההפסקה